

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
У БЕОГРАДУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације **„Породичне свечаности у Војводини у време социјализма: антрополошка студија о празницима, идентитету и сећању“** кандидаткиње Татјане Бугарски.

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 29.06.2017. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Породичне свечаности у Војводини у време социјализма: антрополошка студија о празницима, идентитету и сећању“ коју је поднела Татјана Бугарски.

Прочитали смо докторску дисертацију и подносимо Већу следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Татјана Бугарски (Цупер) је рођена у Сремској Митровици, а основну школу и гимназију завршила је у Шиду. Дипломирала је на Одељењу за етнологију и антропологију на Филозофском факултету у Београду 2001. године. Наслов њеног дипломског рада је *Идентитет у етнички мешовитим породицама Русина у Шиду*. Просечна оцена током студија је била 9,24, а оцена на дипломском испиту 10. Докторске студије на Одељењу за етнологију и антропологију на Филозофском факултету у Београду уписала је 2014. године (преласком са магистарских студија, смера Национална етнологија и антропологија).

Од 2002. Татјана Бугарски је запослена у Музеју Војводине у Новом Саду, а од 2005. године ради на месту кустоса Збирке за друштвени живот и духовну културу, што укључује стручну обраду музејског материјала и документације, припремање и постављање изложби и других видова музејске презентације, као и теренска истраживања. Њена професионална интересовања везана су првенствено за етнолошку

и антрополошку музеологију, материјалну културу и музеолошку обраду различитих манифестација духовног и друштвеног живота у Војводини: идентитета, етницитета, религије, свакодневице и ритуала, детињства. Руководила је радом на неколико музејских истраживачких и изложбених пројеката, а као ауторка и коауторка организовала је више музејских изложби. Објавила је неколико стручних радова, као и каталога изложби и музејских збирки. Учествовала је и излагала на више стручних конференција и семинара. Члан је Музејског друштва Србије, ICOM-а и Етнолошко-антрополошког друштва Србије.

Докторска дисертација Татјане Бугарски има 226 страна компјутерски обрађеног текста (проред: 1,5; величина слова: 12; фонт: Times New Roman) и 25 страна документације која садржи библиографију коришћене литературе (150 библиографских јединица) и извора, као и упитник, списак испитаника и списак илустрација. Поред *Увода* (с. 1-4) и *Основних закључака и дискусије* (с. 219-226), рад садржи седам тематских целина, које су подељене на мања поглавља: *Теоријско-методолошки оквир истраживања* (с. 5-33), *Временско-просторни оквири истраживања* (с. 34-42), *Породичне прославе празника у време социјализма* (с. 43-106), *Анализа породичних прослава празника у време социјализма* (с. 107-122), *Материјална култура у процесима ритуализације* (с. 123-173), *Празници и идентитет* (с. 178-201) и *Празници и култура сећања* (с. 202-218).

Део докторске дисертације је, сходно прописима, објављен у научном часопису и то:

Без „пипенки” нема Бадње вечери: празнична храна у Војводини као део културног наслеђа. *Рад Музеја Војводине* 58.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације је антрополошка анализа породичних свечаности у Војводини у време социјализма. Циљ истраживања био је анализирање начина и значаја породичног обележавања појединих религијских и световних празника у Војводини и установљавање на које начине су породичне прославе празника повезане са конструисањем и одржавањем различитих форми културних идентитета током посматраног периода. Посебна пажња посвећена је провери претпоставке да предмети материјалне културе коришћени приликом породичних свечаности, као и други

основни елементи ритуала (време, простор, учесници), делују као симболи помоћу којих се конструишу и одржавају идентитети у одређеном социокултурном контексту.

Породичне свечаности постављене су у фокус овог рада из више разлога. Један од њих је чињеница да породични празнични живот који је карактеристичан за период социјализма представља тему којој није посвећено довољно пажње, иако је веома значајна за питања у вези са чувањем идентитета. Због тога су породичне свечаности релевантан проблем истраживања, како у научном смислу, тако и у практичном, у оквиру музејске праксе као облика интерпретације наслеђа. Промена музејске парадигме, која отвара нова питања везана за однос музеја према заједницама чија наслеђа чува, питања сећања и идентитета поставља у центар интерпретације, а породице свакако чине заједнице које су незаобилазне у оваквом приступу.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Истраживање Татјане Бугарски заснива се на претпоставци да породичне прославе празника представљају ритуализоване форме понашања и прилике у којима се исказују, граде и одржавају различити идентитети: лични, породични, локални, етнички, религијски (Вучинић Нешковић 2008). Због ритуалних елемената које садрже, породичне свечаности су догађаји који су супротност свакодневици. Ипак, како се у раду наводи, оне су у много чему огледало свакодневице – у односима међу људима, њиховом положају у друштву, материјалним условима, вредностима и уверењима.

Породичне прославе празника посматране су као ритуали, односно ритуализоване форме понашања (Bell 1997). Термини *породичне свечаности* и *породичне прославе празника* коришћени су у раду (у истом значењу) јер је, за ову прилику, направљен избор неколико карактеристичних празника и ритуала који припадају различитим областима ритуалног живота, а заједничка им је кућна прослава у ужем кругу породице и пријатеља. Међу њима је направљена подела на религијске и световне свечаности. У религијске породичне свечаности укључене су оне које су везане за божићни и ускршњи циклус празника, крсну славу, сеоске – храмовне славе и имендане. Када су световни празници и прославе у питању, узете су у обзир породичне прославе Нове године, Првог маја, сеоских (*социјалистичких*) слава и рођендана.

Према Кетрин Бел, стратегије ритуализације су културно специфичне јер свака култура дефинише разлику између ритуалних и не-ритуалних активности у складу са

сопственим вредносним системом. У складу са тим, посматрана су значења породичних свечаности поводом празника, као и њихових елемената, у условима живота у вишенационалној средини у периоду социјализма.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Рад је подељен на девет целина. У уводном делу представљени су предмет и циљ истраживања. Друго поглавље посвећено је теоријско-методолошком оквиру истраживања. У њему су представљени основни теоријски концепти, претходна теоријска и емпиријска истраживања и објашњена методологија истраживања и основне карактеристике испитиваних домаћинстава и појединаца. Такође су представљени закључци везани за карактеристике етнографског рада „на терену” (са испитаницима) и у музејској збирци. У трећем поглављу су описани просторно-временски оквири истраживања. У истраживању је коришћена методологија заснована на квалитативном приступу, пре свега интервјуи и анализа материјалне културе. Теренско истраживање обухватило је две општине у Војводини. Интервјуи су обављени у Шиду и неколико села у шидској општини, као и у Новом Саду и околини.

У четвртном поглављу представљене су основне одлике религијских и световних породичних свечаности везаних за празнике у време социјализма. Описани су начини обележавања празника, као и промене у ритуалним праксама до којих је дошло у социјалистичком периоду.

Пето поглавље представља анализу претходно описаних свечаности и њихових основних карактеристика: простора, времена, активности, улога и артефаката. Структурално-формални елементи ритуала током периода о коме је реч посматрани су у контексту ритуалне динамике. У динамици ритуала везаних за празнике који су посматрани овом приликом, најчешће је долазило до промене више важних контекстуалних димензија које се односе на политичке услове, положај религије у друштву, економске услове, медије путем којих су преношени, што је доводило и до драстичних мењања, па и нестајања појединих обредних елемената. Такође, поједини елементи ритуала су премештани из једне ритуалне сфере у другу, укључујући и оне који су из религијских прешли у секуларне ритуале.

Посебно је анализирано коришћење приватног и јавног простора у процесима ритуализације. Временски аспекти анализирани су тако што су узети у обзир календари

празника и њихов однос (државни календарски празници, као и религијски празници по јулијанском и грегоријанском календару), као и структура самих ритуала. Полазећи од закључака Дуње Рихтман Аугуштин о временским оквирима социјалистичких државних празника, који су већином временски пратили најважније празнике религијског карактера али су делимично и нарушавали традиционални обичајни календар (Rihtman-Auguštin 2000), а на основу резултата који су добијени приликом овог истраживања, у раду се наводи да се слично може закључити и за остале структурно-формалне аспекте празника. Материјална култура (храна, поједини ритуални артефакти), коришћење јавног и приватног простора, као и хронолошки распоред појединих ритуалних активности прослава секуларних празника ослањају се на оне коришћене у религијским ритуалима и породичним и јавним прославама религијских празника, донекле их прате, али им се у појединим аспектима супротстављају.

У шестом поглављу испитана је улога материјалне културе у процесима ритуализације, полазећи од чињенице да материјално окружење има значајну улогу у дефинисању односа између свакодневице и празника. Породичне свечаности су прилике у којима се гради и приказује идентитет и однос према околини. При томе, посебна значења се придају не само ритуалним артефактима, него и предметима који чине шире окружење у овим приликама: од оних који су коришћени за уређење и украшавање куће, разног покућства, до одеће учесника. Посебно је описана улога хране у процесима ритуализације. Посвећена је пажња променама облика у којима су ритуални артефакти егзистирали у посматраном периоду.

Током социјалистичког периода у Југославији масовно произведена индустријска роба постајала је све доступнија и људи су почели да се суочавају са искуствима живота у потрошачком друштву. Полазећи од Милерових теорија о материјалној култури, потрошња оваквих добара посматрана је као процес објектификације путем ког се истовремено успостављају и граде идентитети. Током социјализма, увођење промена је често било под утицајем ставова о потрошњи као симболу новог, бољег друштва. Оне су се углавном односиле на свакодневни живот, али и на секуларне породичне прославе.

У седмом поглављу анализирани су идентитетски аспекти ритуализованих форми понашања, на основу података добијених интервјуима. Они су у раду посматрани у контексту животног тока испитаника и њихових породица, односно

приступа који наглашава важност разумевања живота и искустава појединаца као резултата укрштања деловања самих појединаца и историјског и културног контекста. Породичне прославе религијских и секуларних празника у социјалистичком периоду подразумевале су доношење одлука и избора који су били у тесној вези са идентификацијама на личном, породичном, генерацијском, локалном и етничком нивоу. На примерима обављених интервјуа приказано је како су лична искуства у вези са породичним свечаностима испитаници стављали у шире контексте свог животног тока, породичних односа, друштвеног живота, политике, религије и других. Посебно је анализирано којим су културним одликама и на који начин испитаници придавали посебна значења за њихове идентитете, као и које димензије сопственог идентитета су посебно наглашавали.

Празници су у осмом поглављу анализирани у светлу културе сећања. Најпре су анализирана сећања испитаника везана за празничне прославе која се односе на некадашњи празнични живот, а повезана су са креирањем савременог односа према прошлости и данашњој свакодневици. Затим су празници представљени у контексту конструкције памћења као симболичког односа према прошлости и традицији, на примеру етнографске праксе у Музеју Војводине. У раду се наводи да је у социјалистичком периоду, бар када је реч о приступу религијској ритуалној пракси као делу културног наслеђа, постојала извесна разлика између садржаја музејске презентације путем изложби и осталих видова музеолошког рада (пре свега прикупљања и стручне обраде). Та разлика посматрана је као резултат фолклоризовања овог сегмента традиционалне прошлости због њеног политичког значаја.

У последњем, деветом поглављу представљени су основни закључци о проблемима који су истраживани и предложене су смернице за даља истраживања.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Значај овог истраживања огледа се у откривању улоге породичних прослава празника и празничне културе у прилагођавању културним, политичким, социјалним и другим приликама са којима су се суочавали појединци и породице у време социјализма у Војводини. Постављање фокуса на начин на који су сами учесници тумачили своја искуства такође доприноси бољем разумевању значаја празничне културе у идентификацијским процесима. Такође, посматрање музејског наслеђа и

музеолошке праксе у оквиру друштвеног и политичког контекста, као институционализованог облика чувања колективног памћења, доприноси ширењу спектра могућности за укључивање културног наслеђа у савремени живот.

6. Закључак:

На основу увида у докторску дисертацију „Породичне свечаности у Војводини у време социјализма: антрополошка студија о празницима, идентитету и сећању“ кандидаткиње Татјане Бугарски, комисија констатује да је кандидаткиња у потпуности одговорила теми. Имајући то у виду предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да прихвати нашу позитивну оцену и одобри одбрану докторске дисертације Татјане Бугарски за шта су се стекли, по нашем мишљењу, стварни и формални услови.

У Београду, 3. 7. 2017.

Комисија:

Проф. др Весна Вучинић-Нешковић
Филозофски факултет у Београду, ментор

Проф. др Сенка Ковач
Филозофски факултет у Београду

Проф. др Слободан Наумовић
Филозофски факултет у Београду

Проф. др Лидија Радуловић
Филозофски факултет у Београду